

Barn i Rønde i 1920'erne

Tander-slægten i Ebeltoft,
Rønde og Følle

Lydia Wind, f. Tander
Følle Mølle

Lydia Wind,
den gang Tander,
3 år gammel, 1920

Det er ikke hver dag, man træffer én, der kan fortælle levende om livet som barn i Rønde i 1920'erne. Men 93-årige Lydia Wind kan. Hun har siden 1991 boet som pensionist i den tidligere Følle Mølle. Hun kan fremmane sit barndoms Rønde for os, så man ser det for sig – og næsten hører lydene og lugter lugtene.

Lydia Wind er født Tander. Tander-slægten har præget egnen gennem flere slægtled. Christian Tander var dyrlæge i Ebeltoft midt i 1800-tallet. Hans søn Niels Frederik Berg Tander slog sig ned som smedemester i Rønde i begyndelsen af 1860'erne i huset, der i dag er den vestlige ende af TV-huset. En søn af ham, Niels Juel Tander, byggede gården Juelsminde i Rønde – Lydia Wind, f. Tander, er hans datter. Hendes bror, Alfred Tander, blev en kendt hjemmeslagter m.m. i Følle.

Smedjen i Rønde blev ført videre af en anden af smedens sønner Ingvar Tander, der dog ændrede den til cykelsmedje og cykelhandel. Da Ingvar flyttede til Århus, overtog en anden bror Viggo Tander cykelforretningen.

Viggos kone Jensa Tander drev fra 1941 på Hovedgaden i Rønde en bog- og papirhandel, som i begyndelsen af 1970'erne blev drevet videre af deres søn Niels og svigerdatteren Ruth Tander.

En søn og svigerdatter af Niels og Ruth Tander, nemlig Jens og Anne Marie Tander, bor i dag i det gamle mejeri i Bjødstrup (Gl. Hovedvej 19), hvor de driver firmaet "Team-Tander".

Og dermed er det på tide at give ordet til Lydia Wind:

Jeg er født som Lydia Tander i 1917 i Rønde, hvor min slægt har opholdt sig i mere end 130 år, idet min bedstefar i begyndelsen af 1860'erne nedsatte sig som smedemester i Rønde.

Dyrlæge Tander i Ebeltoft

Bedstefar, smeden i Rønde, stammede fra Ebeltoft, hvor hans far var dyrlæge. Hans dyrlægepraksis strakte sig ud over hele Djursland, bl. a. var han dyrlæge for Kalø. Der var ikke mange dyrlæger dengang, så det hændte ofte, at han var væk mange dage i træk, har min tante Marie fortalt – det var jo langsommeligt at komme frem og tilbage med hestevogn på grusvejene. Når han skulle tilse kreaturer og heste på Kalø, opholdt han sig altid på godset i flere dage, og han havde sit faste værelse, kaldet "Tanders værelse".

Dyrlægen, der altså var min oldefar, var gift med Engel Margrethe, der var født Kastrup. Hun var datter af kaptajn og godsejer Niels Juel Kastrup på Vedø ved Kolindsund.

Smed Tander i Rønde

Bedstefar var en dygtig smed. Han lavede både plove og mange forskellige slags vogne, og han handlede også med landbrugsmaskiner af enhver art.

Smedjen med værksted, stald og vognport og en meget stor have lå bagtil, hvor Super Best og parkeringspladsen øst for den ligger i dag. Alle sønnerne arbejdede i smedjen, og nogle af dem blev også udlært som smede. Men ingen af dem ønskede at overtage smedjen, så den ophørte med bedstefars død i 1907. Men en af sønnerne, Ingvar, oprettede i stedet en cykelsmedje og cykelhandel, som i 1920'erne blev drevet videre af en anden af sønnerne, Viggo Tander. Han byggede et karakteristisk træskur med cykeludstilling ud mod Hovedgaden.

Ingvar tog til Århus og oprettede en stor cykelfabrik og cykelimportfirma i Studsgade 33. Han havde allerede i sin ungdom arbejdet med cykler i Tyskland og Frankrig og havde sågar en overgang haft en cykelfabrik i Frankrig.

En tredje søn Frederik blev udlært bogtrykker hos naboen bogtrykker Bredahl og fik eget trykkeri i Lundtofte i Sønderjylland.

Min far havde også arbejdet i smedjen, men blev ikke udlært og ønskede heller ikke at føre smedjen videre.

”Tander-huset”

Smedefamilien boede til at begynde med i smedjens ene ende, men i 1874 byggede smeden et rigtig flot nyt stuehus ud mod Hovedgaden. Det kom til at være i slægtens eje de næste 109 år.

Få år senere blev smedens hus bygget sammen med det nuværende TV-huset, der i 1870'erne opførtes som Røndes første posthus. TV-huset omfatter i dag også ”Tander-huset”, der nu er TV-husets vestlige ende. I min barndom var et nyt stort posthus i Rønde bygget på den modsatte side af

Hovedgaden i Rønde omkring 1918. Midt i billedet ses vores hus med Viggo Tanders cykel-træskur.

gaden, og i stedet havde Bredahl trykkeri i det tidligere posthus ved siden af smedens hus. Her blev Adresseavisen trykt, og en af mine brødre, Frederik, blev udlært trykker i Bredahls trykkeri og arbejdede sammen med den senere ejer af Adresseavisen, Åge Sørensen.

Vores nabo til den anden side var klejnsmed Thorup, hvis smedje lå i samme baggård som min bedstefars. Da min far arbejdede i smedjen fik han et godt øje til Thorups husholderske Meta, og det endte med ægteskab. Meta, der altså blev min mor, var fra Ålborg. Smed Thorup var hendes onkel, så derfor var hun endt i Rønde.

Der var en lille forhøvet ud mod gaden, lige som der var ved de fleste af de andre huse op langs Hovedgaden. En solid stentrappet med cementgelænder og to store cementkugler fornedet førte fra huset ud på Hovedgaden. Der var jernringe langs huset, hvor man kunne tøjre hesten, mens man var ved smeden.

”Juelsminde”

Mine forældre blev gift i Budolfi kirke i Aalborg i 1906. Min bedstefar, smeden, ejede jorden i Rønnes vestlige udkant og drev lidt landbrug der. Den overlod han nu til de nygifte, der her byggede en helt ny ejendom, som senere blev kendt som ”Juelsminde” (i dag almene boliger, Vestre Fasanvej 29). Det var et landbrug med hvad dertil hører af avlsbygninger og dyr, og marker, der stødte op til Følle Møllens marker. Der blev min søster Elisabeth født.

Pudsigt med navnet Juelsminde. Min tante Marie har fortalt, at min far hed Niels Juel Tander fordi hans far smeden var gammel mariner og bl.a. deltog i slaget ved Helgoland i 1864 – det slag, der gjorde fregatten ”Jylland” i Ebeltoft berømt. Hans store forbillede var søhelten Niels Juel – så ham blev far opkaldt efter. Sandheden er mere prosaisk: far var opkaldt efter sin bedstemors far, Niels Juel Kastrup, der ejede godset Vedø i Kolindsund i 1820’erne.

Noget gik galt for mine forældre. Måske forbyggede de sig. De kunne ikke blive på gården, og den blev solgt til Anders Andersen, en senere kendt skikkelse i Rønde. Det var Anders Andersen, der spurgte min far, om han måtte opkalde gården efter ham – det var jo trods alt far, der havde bygget den. Det havde far selvfølgelig ikke noget imod – og dermed blev det til ”Juelsminde”.

Anders Andersen byggede nyt stuehus til gården i 1930’erne, og det er det, der er blevet bevaret og nu indgår i de almene boliger. Af de bygninger, min far lod opføre, er ingen tilbage.

”Bejdsborg”

Efter salget af gården fik mine forældre overladt endnu et stykke jord, der tilhørte smeden – det lå på den modsatte side af hovedvejen. Muligvis har far haft det i forvejen sammen med det øvrige landbrug og har så stykket det fra i forbindelse med salget af gården. Her byggede min far det hus, som vi altid kaldte ”huset i Bejdsborg” – Bejdsborg var navnet på området mellem Rønne by og Følles marker. Der blev mine brødre Frederik og Alfred født. Far solgte huset til frk. Ginnerup, hvis mand var missionær og lærer på gymnasiet. Huset står der endnu i bedste velgående, det var i mange år beboet af min gode veninde Inga Rasmussen. Adressen er Hovedgaden 66.

Mine forældre og søster Elisabeth.

Huset i Bejdsborg, med Tander-laden bagerst, ca. 1910. Huset er siden blevet forlænget, så der i dag er seks vinduer i facaden. Som det ses var der ingen bebyggelse fra huset mod Følle. Der var træer på begge sider af vejen helt fra Rønede til Følle.

Udhuset til det nye hus blev almindeligt kaldt "Tander-laden", og den lå, hvor "Lindehuset" (Hovedgaden 68) ligger i dag. Formodentlig var den bygget af smeden og lå på stedet, før mine forældre flyttede dertil. Der har været brug for en lade til landbruget.

Dengang opfattedes både vores nye hus og "Juelsminde" som liggende uden for byen. Området blev som nævnt almindeligt kaldt "Bejdsborg" – det omfattede også det område, hvor nu rådhuset og plejehjemmet ligger.

Bedstemor

Kort tid før jeg blev født, det må have været i 1916, flyttede mine forældre og søskende fra det nye hus i Bejdsborg og op i byen til min bedstemors hus, så det blev mit barndomshjem. Bedstefar, den gamle smed, var død i 1907, og der var brug for en mand i det store hus med have og udhuse. Far har sikkert i forvejen hjulpet til deroppe. Min bedstemor Ane Margrethe Tander var datter af smeden i Skrejrup. Hun havde født 12 børn, heraf de ni levedygtige. De var alle "godt i vej" og var for længst flyttet fra byen.

Kun én af sønnerne, nemlig onkel Viggo, var ugift, og han fik tilskødet huset og flyttede ind i 1925 og fortsatte broderen Ingvars cykelværksted og cykelhandel, med det karakteristiske træskur ud mod Hovedgaden. Han havde lært det med cykler af broderen.

Jeg husker min bedstemor som en gammel skrøbelig dame,

Bedstemor, Ane Margrethe Tander

der for det meste opholdt sig i sengen. Da jeg blev større, vaskede jeg gulv i hendes stue, hvor hendes seng stod. Og hver den første i måneden hentede jeg hendes aldersrente på 35 kroner. For 25 øre tvebakker og et halvt pund smør, som jeg købte for hende, var hendes "udskejelser" hver den første. Hun døde, da jeg var 13 år gammel – hun blev 88 år.

Det var dejligt at vokse op i min bedstemors hus. Min bror Alfred var kun 15 måneder ældre end mig, så vi to var altid sammen og passede på hinanden. Vi var ikke ret gamle, da vi begyndte at gå på visit rundt i byen. Der var altid noget at opleve, og de voksne tog sig altid tid til at snakke med os børn.

Der foregik meget mere udendørs dengang. Vi børn blev sendt "ud og lege", og så måtte vi selv finde ud af resten. Der var altid nogen at lege med, og ellers gjaldt det bare om at bruge fantasien. Det meste af vores legetøj havde vi selv eller vore forældre lavet.

"Kunsten"

På kvisten i min bedstemors hus boede kunstmaleren Christian Monrad Sørensen til leje. Han blev kaldt "Kunsten". Han var uddannet på Akademiet, men bortset fra en periode, hvor han sammen med vennen fra Akademiet, maleren K. Hansen Reistrup, der også har udsmykket Jagtslottet, deltog i udsmykningen af Århus Teater omkring år 1900, levede han meget fattigt og ubemærket af kunstverdenen.

"Kunsten" var en boheme og original, der adskilte sig ikke så lidt i det lille landsbysamfund. Bl.a. dyrkede han spiritismen, og jeg husker tydeligt, at han en tidlig morgen kom hjem, og at min mor forbløffet spurgte, hvor han dog havde været så tidligt på dagen. "Fru Tander, jeg har været på kirkegården og tale med de døde". Det var en udtalelse, der nok kunne gøre indtryk på en lille pige.

Min far har fortalt mig, at han engang overværede, at "Kunsten" foretog en tur hele vejen rundt om toppen af slotsruinens tårn - medbringende en udslået paraply for balancens skyld. Det var en øvelse, der heller ikke gik ubemærket hen i tidens Rønde.

Overfor os børn brugte han aldrig vores rigtige navne. Derimod blev vi alle navngivet efter de græske guder, og han anvendte konsekvent disse navne, når vi talte med ham. Desværre husker jeg ikke navnene mere. "Kunsten" var i besiddelse af et kukur, og at aflægge visit hos ham og se kukkeren flyve ud og kukke var et syn, som jeg aldrig har glemt. Men det var næsten lige så godt, når han løftede os op i kvistvinduet, hvor vi skulle se Skøts krat i Egelunden fra oven, og langt borte Vigen. Jeg kan endnu se hans kærlige ansigt for mig - et elskeligt menneske var han.

"Kunsten" var med til at restaurere Bregnet kirke i 1914-15, og det gav anledning til en historie om, at det var ham, der havde malet ræven, det kalkmaleri, der i dag kan ses i kirken. Godt nok var "Kunsten" fuld af kunster, men historien om ræven holder vist ikke vand.

"Kunsten" døde i oktober 1924. Jeg er endnu i besiddelse af en smuk kultegning, et portræt af min tante Anna Tander, tegnet af "Kunsten".

*"Kunsten" (til højre) og maler-
vennen K. Hansen Reistrup.*

Karoline, Johansen og frk. Hertz

I gavlen af huset var der et værelse og et lille køkken. Der boede Karoline til leje. Hun var altid rar og venlig, når vi besøgte hende. Når vi havde småsnakket lidt, fik vi en sukkerknald hver. Det var signalet til, at det så var tid at afslutte visitten.

Huset havde endnu en beboer, om end hans beboelse var så usædvanlig, at jeg aldrig har glemt det. I vores have var bygget et træhus med kun tre vægge. Hvor husets fjerde væg skulle have stået, var der helt åbent ud til det fri. I huset stod der en seng med et meget sygt menneske, hr. Johansen, en bror til slagter Johansen. Han havde tuberkulose, og adgangen til den friske luft var den eneste kur man dengang havde mod denne skrækkelige sygdom, som nu heldigvis er næsten udryddet. Trods sin sygdom kunne han godt underholde sig med et par små børn, og vi gik altid en tur omkring Johansen om morgenen for at hilse på ham. Min bror Alfred huskede, at han hentede skråto-bak hos købmanden til ham. Denne kur med ophold udendørs i al slags vejr kurerede måske nogle patienter, men ikke hr. Johansen. En dag var han borte.

Digteren Henrik Hertz havde en datter, der boede i Rønde, i det hus, hvor der senere har været tandteknik (Hovedgaden 50). Frk. Hertz boede i husets vestlige ende, mens tømrer A. P. Pedersen boede i den østlige og havde tømrerværksted i gården.

Frk. Hertz's have blev passet af min far. En dag sagde hun smilende til mig, at jeg var "en sød lille pige". Særlig forunderlig tale, som jeg aldrig havde hørt før. Derfor husker jeg denne elskværdige dame, og måske også fordi "Kunsten" hørte til hendes omgangskreds. Han spillede violin, og hun havde klaver, så de var "åndsfænder" og spillede af og til sammen. Det varede, indtil "Kunsten" blev overbevist om, at en ond ånd havde taget bolig i violinen, så han måtte grave den ned. Få måneder derefter døde han.

"Røgmanden"

Fra mine forældres tid i "Bejdsborg" var de venner med træskomand og røgmand Rasmussen og hans kone Mine. De kom om aftenen på besøg i mit hjem. Så havde røgmanden somme tider violinen med, og når kaffen var drukket og snakken gået, tog han den frem. Nodestativet blev stillet op ad hængelampen over bordet, lorgnetterne sat forsvarligt fast på næsen, og så blev der musiceret. Første nummer var "To drosler sad på bøgekvis", derefter "Århus Tappenstreg" og til slut "Napoleons march over Alperne". De voksnes ansigter blev milde, øjnene strålede og der blev takt med foden. Og for vi børn var det en koncert, der blev husket.

Det var mørkt på gaden, når vores gæster skulle hjem. Der var kun gadelygter i selve byen, de var ophængt midt på gaden. Røgmanden tændte en flagermuslygte, mens Mine trak et stort sjal over hoved og skuldre; det var varmt og gik langt ned over skørterne. Og så var det godnat og løften op med kys og klap. Røgmanden havde skæg - puha for et kys. Men dét var aftener man mindedes.

Andre aftener klippede og klistrede far huse og borge til os. De kom i ark, der var indlagt i Familie Journalen. Imens læste mor højt af "Mor fortæller". Og vi lærte at synge "I sne står urt og busk i skjul", og jeg husker også den sørgelige sang om det lille egern, der sad på kvist og kom så gruelig galt af sted.

Søren Peter Kristoffersen kom til at bo i kælderen i røgmandens hus og købte senere huset. Hans søn post Kristoffersen overtog huset efter ham og solgte for nogle år siden huset til kommunen, der lod det nedrive. Det var det hvide hus lige uden for rådhuset.

Røgmanden havde tidligere haft Åkjærslund, der blev

Det nye posthus, nedrevet 1972.

revet ned for at give plads til skolen og Røndehallen. Han måtte opgive det lille landbrug på grund af dårligt helbred.

Postmesteren og Sørensen

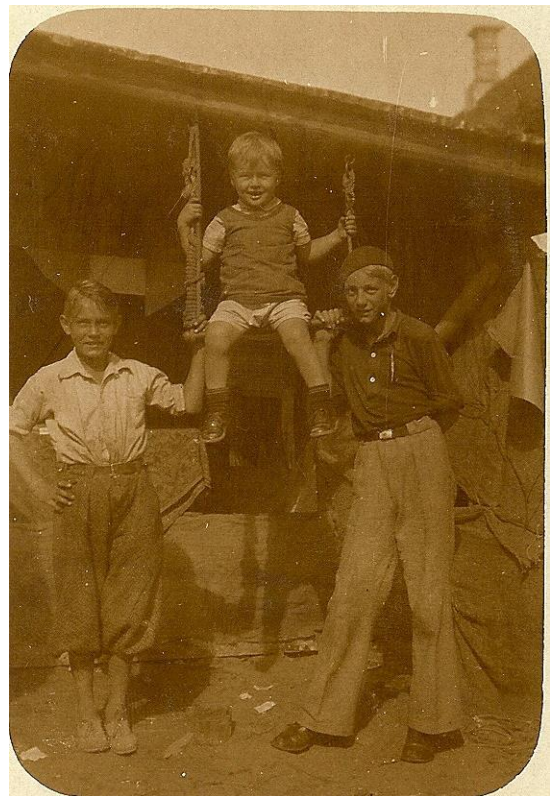
Den første postmester, jeg husker, var Utzon. Han gik i sribede uniformsbukser, svalehaler og en rundpudlet hat (bowlerhat). Ingen var i tvivl om, at her havde man at gøre med en fin og fornem mand. Han var tidligere officer, og det sås også af den ranke og selvbevidste statur. Postmester Utzons svigerdøtre fra København kom på besøg i Rønne af og til, og så promenerede de op ad gaden i fine hvide kjoler og med kinesiske parasoller. Der var stil over den familie, og vi så beundrende og undrende til.

Det store, flotte posthus, der nu er nedrevet, lå helt ud til gaden, hvor det nuværende posthus er. Posthuset var åbent fra kl. 10 til 12 om formiddagen og fra kl. 14 til 16 om eftermiddagen – alle holdt middagspause dengang.

I det store gule hus ved siden af posthuset, City-huset, boede postkontrahent Olsen, der kørte postvognen til Mørke Station. Lige over for det lå det lange hus og manufakturhandelen. Når bedstemor skulle med toget for at besøge et af sine børn, kørte hun først med Olsen og postvognen til Mørke. Det var stort for os børn, når vi engang imellem fik lov at sidde op på postvognen og køre med om i gården bag huset.

Jeg husker også den gamle manufakturhandler Schou. Han havde ikke butikken mere på det tidspunkt, det har været midt i 1920'erne. En gammel og ærværdig mand, der stod respekt omkring. Han var sognefoged, vist til sin død.

Schou havde en trebenet hund, og vi havde selv en rød hyrdehund Trofast. De to hunde legede tit på gaden sammen, men en dag opdagede de ikke en bil, der kom. Den ramte Trofast, der døde, mens Schous trebenede slap væk. Vi børn legede også på gaden dengang. Hvis der ind imellem kom en bil, advarede vi hinanden og gik ind til siden, til den havde passeret.

I baghaven, vognporten. Fætter Niels på gyngen, naboens Per Høst til højre.

Overfor os lå telefoncentralen, hvor der også var ”samtalestation”. Det var jo kun de største handlende, der selv havde telefon, så når der var telefon til far, kom telefondamen ud i døren og råbte til os børn, der legede på gaden: ”Kan I hente jeres far, der er telefon!”. Det gjorde vi, og så kom far styrtende over gaden, somme tider i strømpefødder, for hurtigt at kunne tage telefonen.

I lejligheden i det lange hus ved siden af Schous manufakturhandel boede i de første år jeg husker, bager Andersen, der blev kaldt ”rugbrødsbageren”. Han havde to smukke døtre, Edith og Charlotte. De fik en chokoladebutik i Ålborg, de var fælles om det.

Efter Andersen boede en madam Sørensen i huset. Hun havde en søn, der var kvartalsdranker. Han passede sit arbejde forbilledligt, men en gang imellem forsvandt han simpelt hen, så var han ude på druktur, og så vendte han tilbage en tid efter, og passede igen sit arbejde upåklageligt. Alle vidste det, accepterede det, og talte ikke ondt om det. Da madam Sørensen var væk, var der ingen til at passe på ham, og han blev fundet i en grøft, frosset ihjel. Min far var til begravelsen, og der blev talt meget om, om præsten nu kunne finde noget godt at sige om Sørensen. Da far kom hjem, sagde han roligt og godt tilpas: ”Ja, Sørensen kom godt herfra. Han fik kun gode og kærlige ord med på vejen!” Jeg husker det, som var det i går. Vi børn lyttede jo til alt, hvad de voksne sagde, og det mejslede sig i vores erindring.

Følle Mølle

Mine forældre gik hver søndag en tur ned til Følle Mølle for at se til ”de gamle”. Det var den gamle hr. og fru Bischoff, der altid sad på en bænk uden for møllens stuehus. Næste generation Bischoff havde overtaget forpagtningen af møllen - efter dem var det Adler. Ole Adler, der var barn hernede, har besøgt Rønde og fortalt om sin barndom hernede.

Den egentlige møllegård lå øst for møllehuset. Der var også en grisestald. Det var der også ovre på den anden side af bækken, ved Jægerhuset. Herovre fortalte Ole Adler, at mølleren havde sin jumbe stående. Fru Lisberg, der tidligere havde haft sanatoriet i Skovriderstedet, den nuværende landbrugsskole, og fru Wassilewskij boede som pensionister i ”Enghuset” over for møllen, og når de skulle i byen, spændte mølleren for og kørte for dem. Så sad de der som et par adelsdamer og kikkede ned på folket.

Til vandmøllen hørte også en vindmølle, der lå omtrent, hvor hospicet er i dag. Vejen gik op til møllen, hvor der i dag er et bælte af planter fra Strandvejen op mod hospicet.

Følle Mølle hørte under Kalø og var forpagtet ud. Hver dag kom der en hestevogn fra Kalø med korn, der skulle males på møllen. Da staten i 1990 opgav at privatisere Kalø, blev Følle Mølle sat til salg. Jeg var på det tidspunkt alene, boede i Gjern ved Silkeborg, og havde overvejet at flytte til Følle eller Rønde, fordi min bror Alfred boede i Følle. Så jeg købte Følle Mølle i 1991!

Det er mærkeligt i dag at være vendt tilbage til udgangspunktet i Rønde og bo i den idylliske mølle, som jeg som barn opfattede som noget vældig spændende og romantisk. Men sådan oplever jeg den stadigvæk – selv om selve møllen og møllegården brændte i 1950’erne, så jeg må tage til takke med det hus, der blev bygget på stedet efter branden. En enkelt underetage af det gamle møllehus har jeg dog som udhus – og som minde om ”svunden storhed”.

Kalø

Kalø satte sit præg på livet i byen. Jeg husker baronessen fra Holsten, når hun var på Kalø og kørte rundt i området. Hun sad i en hestevogn med kusk, og så var der nogle drenge eller karle bag i vognen, der sprang ned, når der skulle gås ærinder. Hun var en elskelig dame, som intet kunne røre.

Når Kaløs jagtvogn med hestene med kuperede haler holdt uden for købmand Kjerrumgaard, blev far vred: ”Det er dyrplageri!”, sagde han om de kuperede haler, for man kunne se, hvordan hestene forsøgte at vifte fluerne væk, men ikke kunne det på grund af de manglende haler.

Kalø-arbejderne i de mange Kalø-huse prægede også byen. Karl Ladefoged, som Karlsladen er opkaldt efter, og hans kone Frederikke boede i et Kaløhus oppe i Gyden. Frederikke var en usædvanlig, pudseløjerlig pige, hun dansede som en drøm ved høstfesterne. Deres søn Frederik Jensen var en flot fyr og blev tjener på Rønde Kro.

Kaløfolkene kom ind til byen for at købe ind hver lørdag aften, hvor butikkerne var åbne til omkring kl. 22. De fleste af dem boede omme i Gammel Rønde omkring Molsvej.

Skolen

Alderen hvor skolegangen skulle påbegyndes nærmede sig. Og det blev den barske virkelighed. Hos lærer Solgaard lærte vi regning og geografi. Han fortalte spændende om verden, vi havde sang, og han fortalte historier. Til jul tegnede han smukke billeder på tavlen, og om foråret - når skoven var grøn - var vi på skovtur og plukkede anemoner og skovmærker. Hr. Solgaard var en munter og venlig lærer.

Der hørte et tørvehus til skolen, og det var drengene i skolen, der hentede tørv til huset.

Hos lærer Bjerggaard lærte vi at læse og skrive. Dertil kom salmevers, katekismus og bibelhistorie. Tre ting der absolut ingen nytte var til, da vi kom hjemmefra og skulle forsørge os selv. Praktiske ting, som vi fik brug for senere i livet, lærte vi ikke i skolen.

Kristendom, som den blev praktiseret af lærer Bjerggaard, gav sig mærkelige udslag. Morgensang og Fadervor var naturligvis obligatorisk, og jeg husker en morgen, hvor der dårligt nok var tid til at sige "Amen", før lærer Bjerggaard sprang ned og slog løs på en dreng, der havde stået uroligt under morgensangen. Denne dreng havde taget skade på sin forstand efter at han som lille var blevet sparket i hovedet af en hest. Det vidste alle, inklusive lærer Bjerggaard. Lærer Bjerggaard slog børnene, dog mærkværdigvis aldrig børn, hvis forældre bekendte sig til Indre Mission.

Missionen

Der var også en søndagsskole, vistnok oprettet af Indre Mission. Der kom jeg en kort tid, indtil en dreng fra et Indre Missions hjem gav mig et puf ned ad en skråning i en skov af brændenælder. Bare arme og halvstrømper, nej, hvor gjorde det ondt. Mine forældre var rædselsslagne, da jeg kom grædende hjem. Der fik jeg aldrig lov at komme mere. "Slagsangen" i søndagsskolen lød: "Ingen er så tryk for fare, som Guds lille børneskare". Ak ja.

Vi havde også en "børneforening", der syede tøj til de små "kineserbørn" og "negerbørn". Det foregik i missionshuset, der lå, hvor der nu er parkeringsplads for enden af Frederiks Allé. Børneforeningen blev ledet af frk. Ginnerup og frk. Wassilewskij. Vi mødtes en gang om ugen og syede og broderede, og så fortalte frk. Wassilewskij om negerbørnene og missionen. Vi fik en sparebøsse, hvor vi kunne lægge penge til missionen i. Men da far hørte det, blev han rasende: "Kan de nu ikke lade jer selv beholde jeres to-ører. England kan selv sørge for sine kolonier!", sagde han, og så var det slut med to-ører fra os.

Når vi børn ikke var særlig ivrige efter at spise fisk, som vi altid fik en gang om ugen, fik vi altid at vide, at "de små kineserbørn" ville være lykkelige for det, vi ikke ville spise, for de fik nemlig ikke mad hver dag.

Jeg har et udklip fra Adresseavisen fra 1926, hvor man kan læse, at "Børneforeningens udsalg gav 385 kr.". Det var rigtig mange penge dengang. Til jul fik vi kakao og kage i foreningen.

Børneforeningen. Frk. Wassilewskij til venstre. Jeg er nr. to i forreste række fra venstre, i hvidt forklæde.

Fru Knudsen hørte også til missionen, og hun kunne godt finde på at spørge os store tøser: ”Hvordan har du det med Jesus?” Det havde nok en virkning modsat den tilsigtede.

Byen var delt mellem missionsfolkene og vi andre. De voksne havde hver deres omgangskreds, men der var intet i vejen for, at vi børn gik i søndagsskole eller børneforening hos de missionske. Hvis der var ”et godt tilbud” blev det benyttet, uanset hvem der stod bag det. Der var ikke på nogen måde ond stemning mellem missionsfolk og ikke-missionsfolk – i det daglige færdedes man mellem hinanden og talte med hinanden, men alle vidste, hvem der hørte til hvor.

Bypladser og pligter

Med skolealderen kom der også pligter, vi fik bypladser. Hver torsdag delte jeg Adresseavisen ud i den nederste del af Rønde og Bejdsborg, og jeg gik bud for gartner Poulsen på Frederiks Allé. Jeg kom også til den gamle, demente fru urmager Jørgensen, hvis smukke hus nu er borte. Det rummede senere Sporten og lå, hvor nu Casa Nova er. Hun blev passet af sin datter, fru Knudsen, der var fraskilt. Om eftermiddagen trængte fru Knudsen til at komme hjemmefra, og så passede jeg på fru Jørgensen. Jeg klippede også hæk og lugede spinatbede der. Hun var flink, forærede mig alt muligt, drak kaffe og sang om at komme til bal i skovens haller. Jeg kan huske mange af versene endnu: ”Af glutter seks vi har, med næser som min far”, eller: ”Du spørger, min dreng, hvad jeg vil med den visne viol”. Og ”Jeg gik til skovens hal, jeg hørte valsen klinge. Jeg tænkte, der var bal, hvor skulle jeg dog svinge - min skat, min skat, den hele dejlige nat”. Og så spurgte hun hele tiden: ”Hvor er min mand?” og ”Hvornår skal vi have kaffe?”

Jeg hentede vand fra en brønd i kælderen i huset. Der sad altid en skrubtudse ved brønden, det syntes jeg var hyggeligt.

Jeg fik 50 øre om ugen for at komme der, og da en biografbillet kostede 35 øre, var der jo rigeligt til en ugentlig biograftur. Fru Jørgensen var altid glad, og jeg holdt af at komme der, men en dag var også hun borte.

Fru Augusta Bischoff, der var født på Følle Mølle, og som havde en hatte- og broderiforretning, var veninde med fru Knudsen. Så det blev min næste plads, mens jeg gik i skole. Skrælle kartofler, vaske op, hente koks, ligge på knæ og børste gulvtæppe med fugtige teblade, vaske gulv. Man lærte og oplevede mange mærkelige ting. Og så tjente man penge. Den sidste plads jeg havde i Rønde var hos installatør Strøm - månedslønnen var 15 kroner. Alle steder blev der udvist venlighed og omtanke over for mig.

Jeg gik også ærinder for en butik i byen. Så var man jo rundt i byen og fik en 2-øre her og en 5-øre der. Og der var ikke noget at bruge penge til, så vi kunne spare sammen. Jeg satte 50 øre ind ad gangen i "sparebogen" i skolen. Det var helt almindeligt at børnene selv sparede sammen til deres konfirmationstøj af de håndører, man kunne tiltuske sig her eller der.

Til min konfirmation havde jeg sparet 125 kroner sammen. Det var mange penge, og de blev brugt til konfirmationstøjet. Jeg fik en grå tweedfrakke med pelskrave til 45 kroner, en hvid kjole til 9,85, hvide skindsko til 10 kroner, sorte sko 14,85, en rødlig kjole til 14,85. Jeg blev således fint udstyret for mine tjente penge.

Der var endda penge til middagen også. Den måtte jeg selv bestemme. Jeg ønskede gul sagsuppe, med svesker og rosiner, og æggeblommer rørt med sukker i terrinen. Den varme suppe, hældt i sammen med en god tår rom – det man brugte til syltning og kaldte ”slaverom”, men det

Fru Jørgensen til højre, fru Knudsen til venstre, en svigerdatter bag dem.

Konfirmationsbilledet 1931, med "Englepræsten", som vi kaldte pastor Engel Jensen, til højre for trappen. Det er mig stående i forreste række yderst til venstre.

smagte dejligt og satte stemningen i vejret. Derefter oksesteg med tilbehør af mors syltede frugter. En fin middag. Det var en fornøjelig festdag, med forældre, søskende og slægtninge, som nu alle er borte.

Marked og fest i Rønede

På Mikkelsdag 30. september var der stort marked i Rønede. Det var på markedspladsen mellem bageren og kroen, men markedet med de mange dyr optog faktisk hele Hovedgaden omkring kroen. Drengene fik lov at trække håndsvinget til ismaskinen mod at få en gratis is. Familien Schmücker fra Randers kom med luftgynger, og samtidig solgte de forskelligt husgeråd, børster, koste og lampepudserne. De stammede vist fra Böhmen og talte et mærkeligt sprog. De var som regel i byen nogle dage, også uden for markedet.

Der kom også honningkagesælgere fra Christiansfeld. Deres heste og vogne blev staldet ind ved kroen.

Om sommeren var der også dans på kroens dansestrade omme bag Egelunden. Så var krofolkerne der og solgte øl og kaffe og kager. Det samme skete nede ved Lunds, nuværende Slotskroen, når der var folkefest ude på ruinen.

Grundlovsdag var en festdag. Så kom bøndervognene op gennem byen på vej ud til ruinen til grundlovsfest. Vognene var pyntet med grønt bøgeløv, og hestene var pyntede med blomster i manken og ved ørerne.

Vi børn sad på trappen og fulgte med i det hele. Og dem i vognene råbte og var glade.

Far kørte altid for bageren, der skulle ud på ruinen med borde og kager. Når de kom derud, stillede bagermadammen an med borde og bænke, og så kunne der købes kager og sodavand.

De tog først hjem, når det mørknede. Så kunne vi høre dem lang tid i forvejen, når de kom op gennem Rønede-gyden, for de sang altid fædrelandssange, så det gjaldede ud over landskabet. Det

var stemningsfuldt der i mørkningen, når de kom ned gennem Hovedgaden og vi sad på trappen og fulgte med.

Senere, da vi var flyttet til Følle, var jeg med til grundlovsfest på ”Følleborgernes Lod” ved Følle Bund. Der var festtaler og der blev sunget fædrelandssange.

En festdag var det også, når soldaterne gjorde holdt i Rønde på vej til øvelser ude i Fuglsølejren – det, der nu er Fuglsøcentret. Først dragonerne fra Randers, og så infanteristerne fra Århus. Soldaterne sad og prinsede den på hestene og vognene og nød pigernes beundrende blikke fra døre og vinduer. Der blev lavet en kæmpegryde gule ærter oppe på markedspladsen, og der blev altid noget til overs, som vi børn så fik lov at hente i en spand. Tænk, en hel spand gule ærter – det var en af mine livretter...

Fastelavn var også en fest for os børn. Et helt særligt minde omkring fastelavn var ”to-øres puslingen” fra Thorsager, der kom hver fastelavn og havde vendt jakken omvendt for at give indtryk af fastelavn, og så gik han fra hus til hus og bad om en to-øre.

Øgenavnet havde han fået, fordi han også til daglig gik rundt og stak hånden frem og sagde: ”Ka’ a få en tow-øre? Ka’ a få en tow-øre?” Han var lille og ussel, og han var vel voksen, selv om jeg husker ham som en, der blev betragtet som et barn. Sandheden var vel, at han var en stakkel, der havde gået for lud og koldt vand fra barns ben af, og sikkert var lidt småtbegavet. Der var flere originaler og sære skæbner på gaderne dengang. I dag ville de nok være på institution.

Hvad angår to-øren, så skal man jo lige huske på, at dengang kunne man virkelig få noget for en to-øre. Når vi børn havde fået en to-øre for at gå ærinder, gik vi til købmanden for at købe en ”klump”, d.v.s. en klump kandis med chokolade over. Det var virkelig guf.

Byens rytme

Der var liv i byen, lige til det mørknede. Om morgenen kunne man høre, hvordan de gik i gang, sted efter sted, først slagteren, så smeden, så bødkeren o.s.v.

Klokken 12 holdt de alle sammen middagspause. Og så gentog det hele sig fra kl. 13 til omkring 13.30: først begyndte lydene fra slagteren, så smeden...

Når folk havde spist til middag kl. 12, satte de sig ud til gaden og fulgte med i, hvad der foregik. Her var børnene også altid, de pjattede eller legede, spillede bold o.s.v. Der var masser af børn alle vegne.

Om aftenen stilnede byens lyde langsomt af. Der var jo ikke noget med at holde til et bestemt tidspunkt. I butikkerne og håndværksvirksomhederne begyndte man at rydde op og gøre rent hen under aften. Af samme grund kunne man selvfølgelig stadigvæk komme ind og blive betjent, hvis man var blevet lidt sent på den.

Håndværkerkonerne var i gang hele tiden, for der blev holdt stort hus – der var lærlinge og svenne og børn at tage sig af – en halv snes omkring bordet var meget normalt.

Lørdag aften var noget særligt. Mange butikker var åbne til omkring kl. 22, lidt afhængigt af, om det var vinter eller sommer. Så gik der altid en og fejede og ryddede op til hen under midnat, så hvis man havde glemt en enkelt lille ting, kunne man komme ind helt til midnat.

Vi var nøjsomme. Altid tænkte man på, hvordan man kunne komme billigt til tingene. Man hjalp hinanden, man byttede sig frem, og man lavede så meget som muligt selv.

Butiksfolk og håndværkere skulle jo tænke på deres alderdom, så snart de havde etableret sig. Der var ikke andre til det. Som ung begyndte man at tænke på at samle udstyr til ens kommende hjem og husholdning, og lige så snart man var gift og etableret begyndte man at tænke på at spare op til alderdommen.

Men sikket liv, der var i Rønde sådan en sommerdag! Og allermest stemningsfuldt var skumringen, når det mørknede og alle lydene langsomt tog af, og folk begyndte at holde fri og gå og snakke med hinanden.

Øl i Rønde

Der var to øldepoter i Rønde. Den største havde Øl-Mikkel, der boede i et hus på hjørnet af Hovedgaden og Ceresvej, hvor der nu er bank. Den ene ende af huset var lejet ud til Mørke Sparekasse, der blev bestyret af Albert Møller fra Molsvej. Øl-Mikkels kone var en elskelig dame, der røg cigarrer. Det blev bemærket, for hun var absolut den eneste dame i byen, der røg. Øl-Mikkel kørte øl med to små heste, og han havde bl.a. kroen som kunde.

Det andet depot havde Øl-Laus, der boede i kælderen af Landbohjemmet, hvor der nu er Imerco. En hel flaske øl kostede 12 øre, husker jeg.

Jeg mener, Øl-Mikkels rigtige navn var Mikkel Sørensen, men hvad Øl-Laus egentlig hed, må jeg lade stå hen i det uvisse. Vi brugte jo kun folks ”øgenavne” dengang.

Brand!

Hvis det brændte i byen, gik Thomas Rasmussen rundt og blæste i trompeten. Han var murer hos sin far Andreas Rasmussen og broder til Lundahl Rasmussen. De havde murerforretning, hvor Rosenborg Blomster er nu.

Vi børn spændede efter Thomas og råbte: ”Hvor brænder det, Thomas?”, og når vi fik det at vide, spændede vi videre til brandstedet for at følge det spændende slukningsarbejde, der foregik med brandsprøjten, der var hentet ud fra sprøjtehuset i enden af skolens legeplads. Når mændene hørte trompeten, styrtede de ud for at hjælpe til med at slukke branden.

Jeg husker især, da bageriet brændte, det må have været i 1927. Efter branden måtte bagerbutikken en tid flyttes over i urmager Jørgensens ejendom.

Vognmand og fiskemand

Vi havde et godt hjem præget af tryghed og omsorg trods de sikkert skiftende indtægter. Vi manglede ikke noget, men der var nøjsomhed.

Far forsørgede os. Han havde en vognmandsforretning, og det gik meget godt. Om søndagen kørte han den store charabanc med sommergæster. Ofte til og fra Nappedam, når båden fra Århus lagde til. Den lille charabanc lejede han ud til dem, der selv havde heste. Der var travlhed med at børste de røde plyssæder om søndagen.

Der var også faste opgaver som f.eks. at køre bager Jensens kagebod ud til Kalø Slotsruin på grundlovsdage. Møde, taler, sang, kaffe med brød. Den dag vankede der, ved fars hjemkomst, kage hos os. En anden fast kunde hos far var luftgyngeer Schmücker. For ham transportererede far luftgynge på markedsdage, men luftgynge blev selvfølgelig på markedspladsen, så længe markedet varede. Imens boede familien Schmücker i en beboelsesvogn, der blev trukket af heste, og hestens hakkelse blev skåret på fars hakkelsemaskine. Det var et bekendtskab, som jeg holdt meget af. Jeg blev nemlig altid inviteret på gratis luftgyngeture - stor glæde.

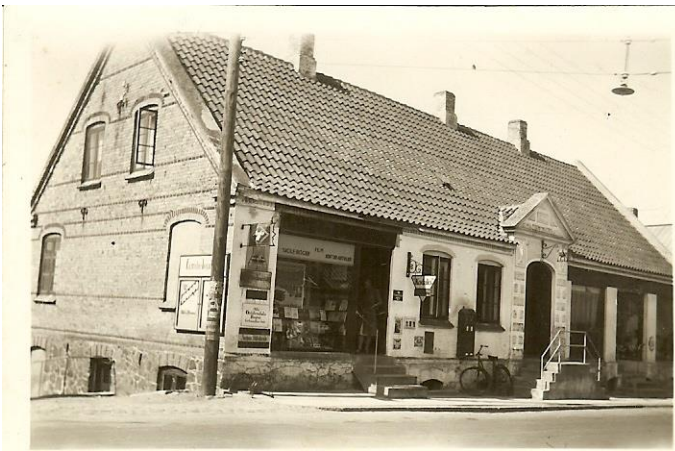
Ved siden af vognmandsforretningen drev far også handel, og vi solgte æbler og pærer fra den store have.

Senere, da det blev mere almindeligt med biler, og efterspørgslen på hestevogne blev mindre, begyndte far at sælge fisk. At få lov til at køre med til Nappedam på de skønne sommermorgener, at se Vigen og Mols Bakker i sol og varme, det var vidunderlige ture. Men det vigtigste var fiskene. Sprællevende, nyfangede fisk - sikken mad man fik dengang. Far havde i haven bygget en rygeovn, hvor makrel og sild blev røget. Sådan en varm, nyrøget fisk smagte dejligt.

Viggo Tanders cykelforretning

Onkel Viggo kom hjem til sin mor og drev cykelforretning. Hos ham hørte jeg for første gang radio. Det foregik pr. høretelefon med en bøjle over hovedet. Det ene "øre" kunne skrues af, således at to kunne høre radio samtidig. Senere kom der højttaler. Jeg har kun gode minder om onkel Viggo, han forærede mig min første cykel.

Min bedstemor døde i 1930. Onkel Viggo overtog huset i 1925 og giftede sig i 1931 - samme år som jeg blev konfirmeret. Viggo Tander fortsatte som cykelsmed, mens hans kone Jensa oprettede en bog- og papirhandel. Jensa havde overtaget frk. Høyers bog- og papirhandel, der oprindeligt var startet af boghandler Larsen i vestenden af Landbohjemmet, det nuværende Imerco. Jensa kendte frk. Høyer fra Ebeltoft, og da frk. Høyer blev syg af kræft og døde, overtog Jensa butikken og flyttede den ned i Tander-huset. Viggos træskur ud mod Hovedgaden blev fjernet for at skaffe plads til en ny trappe med adgang til butikken.

Til venstre frk. Høyers bog- og papirhandel, i bygningens højre side havde Dorthea Jensen lingeri-handel. Huset rummer i dag Imerco. Til højre vores hus med Viggo Tanders cykelskur. 1920'erne.

Da onkel Viggo og Jensa blev gift, fik de brug for hele huset. Derfor købte min far et hus i Følle, og vi flyttede dertil i 1932 - og dermed var min barndom i Rønede forbi.

Bog- og papirhandelen blev i 1971 overtaget af Jensas og Viggos søn Niels og hans kone Ruth Tander. På grund af Niels's sygdom måtte de dog afhænde den et par år senere, i december 1974. Huset blev solgt til Viggo Jensen i TV-huset og butikken ophørte.

Efterskrift

Som børn legede vi en leg hvortil vi sang "Så lystelig i ring, vi danse omkring". Ja, livet går sandelig i ring. Tres år senere - i 1992 - blev mine forældres første hjem, Juelsminde, som de tog i besiddelse som nygifte i 1906, jævnet med jorden. Samtidig flyttede jeg tilbage til Rønede, til Følle Mølle, hvor jeg blev nabo til min fars forhenværende marker.

Nu er jeg over halvfems år, og kan - måske derfor - genkalde mig alt det gamle. Når jeg kommer i forretningen Super Best, hvis forretning og parkeringsplads er placeret i min barndoms have, ser jeg det hele for mig, som det var dengang. Den gamle smedje hvor min far havde værksted og vognport, hestestalden ved siden af, og det sidste rum med hakkelsemaskinen og stigen op til høloftet. Jeg kan se haven og lysthuset, hvor vi sommer-søndag eftermiddage drak kaffe. Og sidst, men ikke mindst, kan jeg se alle de rare og venlige mennesker, der for længst er borte, men som er uløseligt forbundet med min barndoms Rønede.